

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Албена Керековска, д.м.

Катедра по социална медицина и организация на здравеопазването
Факултет по обществено здравеопазване
Медицински университет „Проф. д-р Параскев Стоянов” – Варна

на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“
в област висшето образование „7. Здравеопазване и спорт“
професионално направление „7.4. Обществено здраве“
научна специалност „Управление на общественото здраве“

на **Петя Стоилова Бончева** – докторант в самостоятелна форма на обучение

Тема на дисертационния труд: „**Университети за промоция на здраве – развитие на инициативата и предпоставки за реализация в българското висше училище**“

Научен ръководител: проф. д-р **Клара Георгиева Докова**, д.м.

Основане за изготвяне на становището: Заповед № Р-109-337/05.08.2022 г. на Ректора на Медицински университет - Варна за определяне на състав на Научното жури и Протокол №1/08.08.2022г. от проведено първо заседание на Научното жури.

Данни за процедурата

Петя Стоилова Бончева е преминала обучение по докторска програма „Управление на общественото здраве“ в професионално направление 7.4 „Обществено здраве“, област на висшето образование 7. „Здравеопазване и спорт“. Докторантката е зачислена в свободна форма на обучение със Заповед № Р-109-459/17.07.2018г. на Ректора на Медицински университет – Варна към Катедрата по Социална медицина и организация на здравеопазването с научен ръководител проф. д-р Клара Георгиева Докова, д.м. и тема на дисертационния труд „Университети за промоция на здраве – развитие на инициативата и предпоставки за реализация в българското висше училище“.

Докторантката е положила успешно изпитите за докторантски минимум, изпълнила е всички дейности, предвидени в индивидуалния учебен план, събрала е необходимите кредити и е получила положителни атестационни оценки за всички академични години на обучението. Докторантурата приключва в срок и ас. Петя Бончева е отчислена с право на защита със Заповед № Р-109-337/05.08.2022г. на Ректора на Медицински университет – Варна. На основание решение на Катедрен съвет на катедрата по Социална медицина и организация на здравеопазването от 26.07.2022г. и решение на Факултетния съвет на Факултета по обществено здравеопазване (Протокол №191/01.08.2022г.) е разкрита процедура по защита пред Научно жури със Заповед № Р-109-337/05.08.2022г. на Ректора на Медицински университет – Варна.

Кандидатката е представила всички необходими документи по процедурата, съответстващи на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на Медицински университет – Варна.

Кратки биографични данни за автора на труда

Петя Бончева притежава бакалавърска образователно-квалификационна степен по специалността „Санитарен инспектор“ от ПМИ „Д-р Н. Николаев“ към ВМИ – Варна от 1990г. и бакалавърска степен по Социална педагогика от ШУ „Епископ Константин Преславски“ от 2003г. През 2016г. тя придобива образователно-квалификационната степен „магистър“ по специалност „Управление на здравните грижи“, а през 2018г. - по специалност „Обществено здравеопазване“ в Медицински университет – Варна.

Трудовия си стаж Петя Бончева започва през 1990г. като санитарен инспектор/дезинструктор в Отел „Противоепидемичен контрол“, Хигиенно-епидемиологична инспекция – Варна. От 2006г. до 2011г. тя е здравен инспектор в Отдел „Противоепидемичен контрол“ към Регионалната инспекция за опазване и контрол на общественото здраве – Варна, а от 2011г. до 2017г. последователно заема длъжностите „младши инспектор“ и „старши инспектор“ в същия отдел към РЗИ – Варна.

Академичната си кариера стартира през 2017г., когато освен като „организатор учебна дейност“ към Деканата на Факултета по обществено здравеопазване към МУ – Варна, тя е и хоноруван асистент към Катедрата по Социална медицина и организация на здравеопазването, а от 2020г., след спечелен конкурс, тя е назначена като редовен асистент. Асистент Петя Бончева има интензивна преподавателска дейност като води практически занятия по дисциплини от областта на общественото здравеопазване на студенти от различни специалности, като: „Медицина“, „Дентална медицина“, „Логопедия“, „Здравен мениджмънт и медико-социални грижи“, „Опазване и контрол на общественото здраве“, „Управление на здравните грижи“, „Оптометрист“ и др.

От 2020г. е специализант по „Медицинска информатика и здравен мениджмънт“ към Медицински университет – Варна. Проведените квалификационни курсове за продължаващо обучение допълнително допринасят за професионалното развитие и интердисциплинарната ѝ подготовка. Основните насоки на следдипломно обучение и квалификация на ас. Бончева са в областта на социалната педагогика, педагогическата и андрагогическа компетентност на преподавателите, дизайн на научни изследвания и статистически анализи, качествени изследователски методи, съвременни средства за комуникация и нормативни документи за здравно осигуряване в условия на кризи, и др.

Член е на Българска асоциация по обществено здраве, Българското научно дружество по обществено здраве и Европейската асоциация по обществено здраве (EURHA). Има отлична подготовка по руски език, който използва свободно в професионалната си дейност. Провела е специализирано обучение по английски език за работа с институциите на ЕС.

През 2018г. е удостоена с Награда „Варна“ на кмета на Община Варна за отличен успех от обучение в Магистърска програма „Обществено здравеопазване“, а през 2017г. има грамота за най-добър доклад на Първа научна конференция на Българското научно дружество по обществено здраве.

Актуалност и значимост на дисертационния труд

Темата на дисертационния труд е насочена към все по-актуално в Европейски и световен мащаб направление в общественото здравеопазване и промоцията на здраве –

ангажираността на обществеността и развитието на подкрепяща среда с оглед утвърждаване на редица места от живота на хората като места за подобряване на тяхното здраве. Здравето на младите хора от институциите за висше образование е изключително важен ресурс, който за съжаление, често се оказва извън обсега на дейностите за укрепване и промоция на здравето.

Инициативата „Университети за промоция на здраве“ (УПЗ) е добре приета в цял свят и се е превърнала в глобално движение. Въпреки доказателствата за ефективността на изградените национални и международни мрежи на университети за промоция на здраве, досега нито един български университет не е възприел в своята стратегия инициативата. Тя е все още недостатъчно позната у нас. Липсва приет адекватен превод на основополагащите международни документи и не е проучван потенциалът на българските университети като среда за промоция на здраве.

Дисертационният труд е първото българско проучване, което изучава възможностите за прилагане на принципите за промоция на здраве във висшите училища в България. Освен за конкретното висше училище, оценено в хода на проучването по международно утвърдените критерии за УПЗ (Медицински университет – Варна), значението му в перспектива е изключително голямо и за останалите висши училища у нас.

Структура и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд е представен в общ обем от 184 стандартни страници. Структурата му е логично конструирана и балансирана, и включва: литературен обзор; цел, задачи и работни хипотези; методология; резултати; обсъждане; изводи и приноси; библиография и 6 приложения. В началото на дисертационния труд е поместен списък с използваните съкращения.

Трудът е онагледен с 21 таблици и 8 фигури. Използваната литература е прецизно описана в библиографската справка. Систематизирани и анализирани са общо 232 литературни източника, 35 от които са на български език.

Литературният обзор е целенасочен, обстоен и много добре структуриран. Демонстрирана е широка и актуална осведоменост на дисертантката, както и способност за критична оценка, обобщаване, систематизиране, извеждане на значима проблематика, задълбочено анализиране и сравнително интерпретиране на научната литература в изследваната област.

Проследено е развитието на концепцията за промоция на здраве с ключовите области на действие и практическото ѝ приложение, като акцент е поставен върху изграждането на подкрепяща здравето среда и местата за промоция на здраве. Обоснована е необходимостта от промоция на здравето на студентите – основен сегмент на младото възрастно население. Систематично е проучено развитието на инициативата „Университети за промоция на здраве“ в глобален мащаб – значими събития, международни конференции и документи, утвърждаващи ръководните принципи, насоки и рамка за действие. Предоставена е информация за националните и международни мрежи на университети за промоция на здраве. Представени са модели на прилагане на инициативата за УПЗ, както и инструменти за оценка на потенциала за превръщане в Университет за промоция на здраве и резултати от дейността за промоция на здраве. Представено е практическото приложение на концепцията на УЗП и примери за добри практики в международен мащаб. Литературният обзор завършва с проследяване на възприемането и развитието на концепцията за промоция на здравето в България и практическото приложение на промоцията на здраве в места от ежедневието на хората – училища, работни места и региони, като акцент е поставен върху присъединяването

и участието на България в Европейската мрежа на Училища за промоция на здраве. На база на обзора на научната литература са изведени изводи, обуславящи актуалността на изследвания проблем и целта на дисертационния труд.

Целта на научния труд е ясно и точно дефинирана. Изведени са шест основни **задачи**, логически последователни и насочени към постигане на основната цел: „Да се проучат условията за реализация на инициативата на СЗО „Университети за промоция на здраве“ в българското висше училище, като се направи оценка на конкретен университет по международно утвърдени критерии за УПЗ“. Формулирани са пет **работни хипотези**, съответстващи на поставените задачи.

Прецизно и в детайли е представена **методологията** на научното изследване, което е организирано в три последователни фази. Особено полезна и интересна е първата фаза „Адаптация и валидиране на български език на международно утвърден инструмент за самооценка Self-Review Tool“, от чието прецизно изпълнение зависят последващите собствени проучвания. Детайлно е описан самият инструмент, както и всички стъпки на приложената методика, препоръчана от СЗО. Във втората фаза – същинското изследване, обект на изследване са представители на университетската общност в Медицински университет – Варна: студенти, членове на академичния състав и служители. Приложени са документален метод и структурирано анкетно проучване, използващо инструментариум (структурирана анкетна карта), специфичен за всяка група респонденти.

В третата фаза „Окончателна самооценка на институцията, съгласно международните критерии за УПЗ и формулиране на приоритетните сфери на действие по промоция на здраве“ е приложен методът Делфи и адаптирания и валидиран на български език инструмент за самооценка на УПЗ.

Приложени са подходящи статистически методи, гарантиращи валидността и надеждността на получените резултати, включително и анализи за определяне надеждността на използвания инструмент и съвременен продукт за анализ на качествени данни.

Във всички фази на изследването ас. Бончева демонстрира много високо ниво на владеене на комплексна методика за провеждане на научно изследване.

Резултатите от трите фази на научното изследване са изчерпателно представени, последователно по етапи на провеждане.

Резултатите от първата фаза на научното изследване описват в детайли цялостния процес на адаптиране и валидиране на инструмента за самооценка “Self-Review Tool”, много добре онагледен чрез Фигура 1. Подробно са представени сравнителният анализ на съдържанието на двата превода и преодоляване на несъответствията чрез съвместяване в обобщен превод на инструмента. Прецизно е описана работата на експертния панел за постигане на консенсус относно адаптацията на специфични термини и изрази на оригиналния вариант на инструмента към българските културни особености и контекст. Оформлението на финалната адаптирана версия на инструмента е на база подробни обсъждания на всяко твърдение по отношение на яснота, коментирани думи и изрази и съвпадение на отговорите с тези в анкетната карта, за да се постигне еквивалентност на оригинала, съобразена с особеностите на българския език и синхронизиране с българските културни характеристики.

Резултатите от Втората фаза – същинското емпирично изследване на мнението на университетската общност в МУ – Варна за наличните условия и дейности за промоция на здраве в университетска среда, са представени съобразно отделните раздели на инструмента

за самооценка: Лидерство и управление, Предоставяне на услуги, Условия на средата, Комуникация, информация и маркетинг и Академично, лично, социално и професионално развитие. Резултатите показват съответствие по двата основни международни критерия за УПЗ от първия раздел на инструмента – наличие на поет ангажимент за здравето в мисията на организацията и делегиране на поета отговорност чрез осигуряване на бюджет за дейностите по промоция на здраве. Според 88.4% от респондентите от всички целеви групи университетът е поел ангажимент за подобряване на здравето на стратегическо ниво. Повече от половината от преподавателите и служителите (56.7%) потвърждават според тях, наличието на предвидени и осигурени средства за дейности по промоция на здраве. По отношение на втория раздел на инструмента „Предоставяне на услуги“ – позитивно е отношението на анкетираните към осигуряването на свързани с потребностите им здравни услуги (60.5%). Налице са ясна политика и процедури, гарантиращи конфиденциалността на личната здравна информация (според 66.8% от респондентите). Всички участници в проучването (91.3%) потвърждават предоставените им равни възможности за ползване на социални, спортни, финансови и развлекателни услуги. В третия раздел „Условия на средата“, 96.6% от респондентите считат, че университетът осигурява среда, която благоприятства здравето на университетската общност; 88.3% - че университетът популяризира възможностите за отдих, спорт и физическа дейност, които предоставя за ползване на университетската общност и широката общественост; 75.5% - че обектите за хранене на университета предоставят разнообразни възможности за здравословно хранене. Над половината от респондентите имат положително мнение за организацията на транспорта от университета с оглед опазване на околната среда и здравето, поощряването на физическата активност, ходенето пеша и карането на велосипед. Резултатите от четвъртия раздел „Комуникация, информация и маркетинг“ са също много позитивни, като 93.5% от академичния състав потвърждават наличието на достъпни механизми за комуникация в университета за популяризиране на политиката, решенията и добрите практики, свързани със здравето на университетската общност. Мнозинството респонденти (90.4%) са изразили съгласие, че се използват цифровите технологии и новите медии в разпространението на свързани със здравето информация и новости сред университетската общност. В раздела „Академично, лично, социално и професионално развитие“, критериите, засягащи включването на здравето в рамките на учебните планове, програми, свободно избираеми дисциплини, курсове и модули, както и развитието на научните изследвания, чрез които университетът допринася за разширяване и разпространяване на знанията, свързани със здравето, според студентите и академичния състав, са изпълнени в най-висока степен (93.7% и 94.8%). Според 92.1% от респондентите, университетът предоставя на студентите, преподавателите и служителите разнообразни възможности за лично, професионално и социално развитие.

Прилагането на утвърдения инструмент за самооценка на УПЗ налага проучване на здравното поведение на студентите в университета, което дава основа за планиране на дейности, насочени към конкретни здравни проблеми на студентската общност. Студентите на Медицински университет - Варна дават много по-положителна самооценка на здравето си в сравнение с други български студенти, оценявайки здравето си като отлично, много добро и добро (83.6% от респондентите). 35.5% от студентите в проучването са пушачи; над половината употребяват алкохол (53,2%); 53.5% определят храненето си като здравословно. Резултатите относно ежедневна консумация на пресни зеленчуци, пресни плодове и сладкарски изделия са съпоставими с тези от международни проучвания сред студенти. Хранителното поведение на студентите от проучването се отличава с по-чест прием на кафе, много по-рядка консумация на енергийни напитки, по-нисък прием на газирани

безалкохолни напитки в сравнение с поведението на студентски общности в международни проучвания. Едва 31.1% от студентите упражняват адекватна редовна физическа активност, а 33.9% от студенти изобщо не спортуват. Над една четвърт от студентите в проучването (25.4%) определят нивото на психоемоционалния си стрес като високо, като високите нива са съпоставими с резултати от международни проучвания на студенти от медицински университети. Очаквано, здравната информираност е много висока, като 96.5% от анкетирания студенти знаят и са съгласни, че тютюнопушенето, употребата на алкохол и наркотични вещества, нездравословното хранене и ниската физическа активност увреждат здравето. Налице е позитивна нагласа сред студентите за участие в инициативи за подкрепа на здравето, организирани от университета: за справяне със стреса – 78.6%, за здравословно хранене – 78.4%; за физическа активност и спорт – 69.8%; за отказ от тютюнопушене – 52.8%.

Резултатите от третата фаза - окончателната самооценка на институцията относно изпълнението на критериите за УЗП и формулиране на приоритетните сфери за действия по промоция на здраве - показва висока степен на изпълнение на критериите във всеки подраздел на петте основни критерия. Не са установени области със степен на изпълнение на критериите под 45%. Като най-високо изпълнени (100%) според критериите за УПЗ, в МУ – Варна се установяват областите: Кампус и сгради; Условия на средата за отдых; Физическа и социална дейност; Комуникация; Маркетинг; Учебни планове и програми; Научни изследвания, Инициативи и трансфер на знания. Много висока степен на изпълнение на критериите се наблюдава и за областите: Професионално развитие (92%); Информация (87%); Здравни услуги (86%); Жилищно настаняване и Услуги и подкрепа за по-добро качество на живот (83%); Транспорт (78%) и Ангажиране на заинтересованите страни (73%). Най-ниска е степента на изпълнение на критериите в областта Институционален ангажимент и отговорност (67%), което насочва към необходимостта от извършване на допълнителни действия от ръководството на университета с оглед формалното възприемане на инициативата УПЗ.

Изводи на дисертационния труд

Изводите са ясно формулирани и логически произтичат от получените резултати. Те дават отговор на поставените изследователски задачи и формулираните хипотези на научния труд.

Ценни от практическо значение са изводите, потвърждаващи добрия прием и широко приложение на инициативата УПЗ не само в западноевропейски контекст, но и в изключително разнородна културална и социално-икономическа среда, както и необходимостта от наличие на лесно приложим и достъпен инструмент за начална и регулярна самооценка и управление на дейностите по промоция на здраве, какъвто е разработен и реално използван в западноевропейски контекст. Резултатите от адаптирането на инструмента за самооценка на УПЗ на български език доказват необходимостта от културална адаптация на свързаните с промоция на здравето документи, инструменти и политики за осигуряване на ефективното им приложение. Налице е висока степен на въвлечане на изследваната университетска общност (на Медицински университет – Варна) в дейности, свързани с укрепване и утвърждаване на здравето. Потвърдена е хипотезата за съществуване на неблагоприятни аспекти в здравното поведение на изследваната студентска общност, както и висока мотивация и желание на студентите за участие в инициативи за промоция на здраве.

Особено ценни са идентифицираните при самооценката на университетската общност сфери, в които е необходима допълнителна работа, за успешно прилагане на принципите за УПЗ от ръководството на университета.

Приноси на дисертационния труд

Приносите са с преобладаващо оригинален характер – с теоретично, методологично и практико-приложно значение.

Съществен приносен характер има систематичното проучване на развитието и практическата реализация на инициативата „Университети за промоция на здраве“ по света, от самото ѝ възникване до наши дни.

Оригинален методологичен принос с голям потенциал за практическа приложимост е извършената транс-културална адаптация и валидирането (по установена методика на СЗО) на единствения достъпен международно приет и препоръчан от глобалната мрежа на УПЗ инструмент за самооценка на университетите за промоция на здраве, който може да бъде свободно използван в българските висши училища. Чрез този адаптиран международен инструмент за първи път е извършена самооценка на български университет и са очертавани приоритетните области, което е значим оригинален принос на дисертационния труд.

Изследвано е здравното поведение на студенти в българско висше училище и са представени нови данни, разкриващи допълнителни възможности за разширяване на спектъра от услуги, свързани със здравето и личностното развитие на членовете на университетската общност и допълнително обуславящи значимостта на инициативите за утвърждаване на здравето в университетите.

Значим приносен характер има и предложеният адаптиран превод на Международната харта на университетите и коледжите за промоция на здраве от Оканаган, 2015г. – основен теоретичен документ на инициативата „Университети за промоция на здраве“.

Много добро впечатление прави синтезираните от дисертантката в края на труда **ограничения на изследването** и изтъкването на неговите **положителни страни**. Широкото участие на университетската общност в изследването висше училище води до реалното ѝ запознаване с принципите на УПЗ и активирането им за действия в тази посока. Споделените впечатления от респондентите за въвличането им в дейности за промоция на здраве и готовността им за участие в такива - носи увереност за реалната приложимост на инициативата за УПЗ не само в конкретната институция, но и за българското висше училище изобщо.

Публикации по проблематиката на дисертационния труд

Във връзка с дисертационния труд докторантката представя три пълнотекстови публикации, една от които – в международно списание. Представено е и едно участие в национална научна конференция с международно участие.

Оценка на автореферата

Авторефератът е изготвен според изискванията и в синтезиран вид отразява напълно съдържанието на дисертационния труд. Развита е в обем от 76 страници, много добре онагледен с високоинформативни фигури и таблици. Към него са добавени справка за приносите и списък с публикации, свързани с темата на дисертационния труд.

Заклучение

Дисертационният труд на ас. Петя Бончева представя първото задълбочено проучване на инициативата „Университети за промоция на здраве“ у нас. Темата е актуална, значима и е изключително иновативна за нашата страна. Трудът е много добре структуриран, с ясно дефинирани цел и задачи. Дизайнът на научното изследване е адекватно подбран и иновативен. Методологията е комплексна, компетентно и прецизно приложена. Резултатите са представени коректно и изчерпателно. Изводите са ясно формулирани и са основа на дисертационните приноси. Приносите са с преобладаващо оригинален характер и висок потенциал за практическа приложимост. Демонстрирани са безспорните умения на кандидата да разработва оригинален дизайн и прилага комплексни количествени и качествени изследователски методи при спазване на висок научен стандарт.

Дисертационният труд и представените публикации напълно покриват изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав на Медицински университет – Варна за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“

Актуалната тематика, задълбоченият характер на проведеното изследване, приложената прецизна и комплексна иновативна методика, получените резултати, извлечените изводи и приносите с предимно оригинален и приложен характер, ми дават основание да дам положителна оценка на дисертационния труд и убедено да предложа на ас. Петя Стоилова Бончева да бъде присъдена образователната и научна степен „Доктор“ по научна специалност „Управление на общественото здраве“ в професионално направление 7.4. „Обществено здраве“.

20. 09. 2022 г.
Гр. Варна

Председател на Научното жури:

/Проф. д-р Албена Керековска, д.м./

